

Рецензенти:

Пехота О. – доктор педагогічних наук, професор

Руснак І. – доктор педагогічних наук, професор

Шоробура Інна – ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, доктор педагогічних наук, професор, e-mail: shorobura@gmail.com

Shorobura Inna – rector of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, doctor of pedagogical sciences, professor, e-mail: shorobura@gmail.com

Цитуйте цю статтю як:

Шоробура І. Підготовка фахівців початкової освіти для Нової школи у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії / Інна Шоробура // Педагогічний дискурс. – 2017. – Вип. 22. – С. 192–197.

Cite this article as:

Shorobura I. Preparation of Specialists of Primary Education for New School in Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, *Pedagogical Discourse*, 2017, Issue 22, pp. 192–197.

УДК 808. 3-56 (07)

СТЕФАНІЯ ЯВОРСЬКА,

доктор педагогічних наук, професор

(Україна, Київ, Київський університет імені Бориса Грінченка)

STEFANIA YAVORSKA,

doctor of pedagogical sciences, professor

(Ukraine, Kyiv, Borys Grinchenko Kyiv University)

orcid.org/0000-0003-3136-3894

Методика опрацювання різних за лінгвістичною природою написань у контексті професійного становлення філологів
Methods of Work on Different by Linguistic Nature Writings in the Context of Professional Forming of Philologists

Статтю присвячено актуальній проблемі формування орфографічних умінь і навичок в учнів загальноосвітньої школи.

Спеціальні дослідження показують, що грамотність випускників шкіл невисока, у їхніх знаннях і вміннях є ще багато прогалин. Значна частина недостатньо засвоює теоретичний матеріал., крім того, не бачить орфограми, не вміє знаходити її. Основну причину слід вбачати насамперед у нерозумінні учнями лінгвістичної природи написань, в доборі неефективних методів і прийомів навчання. .

У статті висвітлено погляди психологів, педагогів і методистів на вироблення грамотного письма. Розглянуто різні підходи до формування орфографічних умінь і навичок, доведено їх неоднорідність. Оскільки правопис відображає фонетичну і морфологічну системи української мови, для його засвоєння важливо враховувати принципи орфографії.

Обґрунтовано шляхи опрацювання різних за лінгвістичною природою орфограм, умови взаємозв'язку принципів орфографії, ефективні методи і прийоми навчання. Визначено методику засвоєння фонетичних написань: вироблення високорозвиненого фонематичного слуху учнів; правильна, чітка вимова звука; розуміння значення слова (богатир – багатир); фонетичний розбір слів; удосконалення вмінь співвідносити певний звук із відповідною буквою, тобто зіставлення вимови й написання; вправи на добір слів із певними орфограмами. Морфологічні написання потребують застосування правила, активної розумової аналітико-синтетичної діяльності учнів і передбачають морфемний і словотвірний аналізи слова, проведення різних видів диктантів, переказів, творів тощо. Ефективними прийомами опрацювання орфограм, які пишуться за традицією, – запам'ятовування, різні види списування, робота зі спеціальними орфографічними таблицями, довідниками тощо. Орфограми, які пояснюються семантичним принципом, потребують аналізу відтінків значень, розуміння змісту слова в цілому.

Зроблено висновок, що засвоєння орфографії неможливо обмежити одним якимось способом. Вивчення різних за лінгвістичною природою орфограм потребує диференційованого підходу, застосування методів і прийомів, що враховують характер написань (фонетичних, морфологічних, диференціюючих та історичних). Розуміння вчителем правописної системи мови допоможе точно ставити конкретні завдання в опрацюванні окремих орфографічних тем, передбачати наявні труднощі, усвідомити причини різних помилок, яких припускаються учні, і знаходити способи запобігання їм і виправлення.

Ключові слова: українська орфографія, орфографічні вміння, методи і прийоми навчання, лінгвістична природа написань, принципи орфографії, правописна навичка, диференціація.

The article is devoted to the issue of formation of spelling skills of secondary school's students.

Special researches show a low literacy of schools' graduate students, and their knowledge and skills still have a lot of gaps. Majority not enough learns theoretical material. Besides, they don't see orthograms and can not find them. The main reason should be seen primarily in misunderstanding of the linguistic nature of writing by students, in the selection of ineffective teaching methods and techniques.

The purpose of the article: to justify the choice of methods and techniques for mastering spelling skill, the ways of mastering different linguistic nature writing.

Objective: to analyze the scholars' views about the features of formation of spelling skills; to identify the conditions effective spelling principles' relationship; to highlight effective methods and techniques of teaching.

According to the objectives highlighted the views of psychologists, pedagogues and methodologists to develop competent writing. Different approaches to the formation of spelling skills were considered, their heterogeneity was proven. Since the spelling reflects phonetic and morphological system of Ukrainian language, to consider the principles of spelling is important for its understanding.

The ways of processing of different linguistic nature orthograms were justified, conditions of interconnection of spelling principles, effective methods and techniques of teaching. Were defined methodology of phonetic assimilation of writing: production of highly students' phonemic hearing; correct, precise pronunciation of sounds; understanding of the word's meaning (bogatyр - bogatyр); words' phonetic analysis; improving skills to match a certain sound with the appropriate letter, i.e. comparison of pronunciation and spelling; exercises on the selection of certain words orthograms.

Morphological writing require the application of rules, active mental analytic-synthetic activity of students and to provide morphemic and word's building analyzing of word, to do different types of dictations, translations, essays etc.. Effective methods of processing orthograms that traditionally written – remembering, various kinds of decommisioning, work with special spelling worksheets, guides and etc.

Orthograms, which are explained with the semantic principle, need an analysis of meanings shades, understanding the meaning of speech in general.

It is concluded that mastering spelling is impossible to limit of only one way. The study of different linguistic nature orthograms requires a differentiated approach, the use of methods and techniques that take into account the nature of writing (phonetic, morphological, differentiating and historical). Teacher's understanding of the spelling language system can help accurately to set specific tasks in the handling of certain spelling topics, to provide existing difficulties, to understand the causes of various errors which are made by the students and find ways to prevent and correct them.

For students-philologists, teachers of Ukrainian schools of different types.

Key words: *Ukrainian orthography, spelling skills, methods and techniques of teaching, linguistic nature of spelling, spelling principles, spelling skill, differentiation.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Спеціальні дослідження показують, що грамотність випускників загальноосвітньої школи невисока, у їхніх знаннях і вміннях є ще багато прогалин. Значна частина школярів недостатньо засвоє теоретичний матеріал, крім того, не бачить орфограми, не вміє знаходити її. Основну причину вбачаємо насамперед у нерозумінні учнями лінгвістичної природи написань, в неефективному доборі методів і прийомів навчання.

Незважаючи на те що на сторінках методичних журналів, у виступах учителів-словесників, у працях учених орфографічної грамотності учнів приділяється чимало уваги, проблема ця завжди актуальна, оскільки «єдина і обов'язкова для всіх орфографія... має велике значення у спілкуванні людей, полегшує його, робить більш дійовим, ефективним і разом з тим сприяє піднесенню загальної лінгвістичної культури народу» [8, с.413].

Аналіз досліджень і публікацій... У психології та методиці навчання мови проблему формування правописних умінь і навичок учнів розглядають по-різному. Психологи Д. М. Богоявленський, А. Г. Вишнепольська, Л. М. Проколієнко, М. О. Пучковський та ін. – як утворення у свідомості людини ланцюжка тимчасових зв'язків-асоціацій; методисти висвітлюють типи орфографічних помилок та шляхи їх попередження (О.М. Біляев), роботу з орфографії у процесі вивчення частин мови (М. В. Бардаш (Сокирко)), шляхи і засоби підвищення орфографічної грамотності учнів у процесі вивчення фонетики (О. В. Караман).

Проблемі формування орфографічних навичок учнів п'ятого класу в умовах місцевого діалекту присвячено дослідження Л. М. Симоненкової. Зміст, форми, методи навчання орфографії на заняттях зі словотвору в україномовній школі розглядає І. М. Хом'як; роботу з орфографії в умовах диференційованого навчання - М. М. Николин.

Неоднорідність поглядів науковців на методику формування орфографічних умінь і навичок на заняттях української мови й обумовили вибір теми нашого дослідження.

Формулювання цілей статті... Мета статті: обґрунтувати вибір методів і прийомів для оволодіння правописною навичкою, шляхи засвоєння різних за лінгвістичною природою написань.

Завдання: проаналізувати погляди науковців на принципи орфографії, особливості формування орфографічної навички; виявити умови продуктивного взаємозв'язку принципів орфографії, висвітлити ефективні методи і прийоми навчання.

Виклад основного матеріалу... Одним із завдань, які ставить перед учителем програма з української мови для середньої школи, є вироблення в учнів міцних орфографічних умінь і навичок. Оскільки правопис відображає фонетичну і морфологічну системи української мови, для його засвоєння важливо враховувати принципи орфографії.

Як відомо, звуки на письмі можуть передаватися по-різному: відповідно до вимови або, навпаки, не співвідноситися з нею. Це пояснюється неоднаковою позицією звука у слові, що зумовлює наявність великої кількості написань, для засвоєння яких потрібен диференційований підхід, урахування принципів орфографії.

Науковці по-різному підходять до визначення провідного принципу української орфографії. Більшість лінгвістів і методистів вважають, що орфографія української мови ґрунтується на двох основних принципах – фонетичному (фонематичному) і морфологічному, хоча підкреслюють, що певну роль відіграють історичний (традиційний) та семантико-диференціюючий (смысловий) (М.А. Жовтобрюх, В.В. Лобода, Н.І. Тоцька, М.В. Бардаш, Г.Р. Передрій, Н.Г. Шкурятяна, О.Т. Волох та ін.).

Згідно з *фонетичним принципом*, написання слова відповідає його вимові. До написань означеного типу належать насамперед ненаголошені голосні [о], [у], [і], [а]. Вимова цих звуків чітка, відповідає орфографічним позначенням (пор. орфоеп. *парта, школяр, ручний, вісім* з орфограф. *парта, школяр, ручний, вісім*).

На відміну від російської мови, звук [о] в українській мові завжди чіткий, за винятком [о] в позиції перед складом з наголошеним [у] в словах *зозуля, голубка, союз, чому* та деяких інших, у яких [о] у вимові наближається до [у].

Передавання приголосних звуків на письмі фонетичним буває тоді, коли вони стоять: а) перед голосними (такими, наприклад, є всі приголосні слова *боротися*); б) перед приголосними, які артикуляційно схожі з ними за участю голосу й шуму, тобто, якщо дзвінкий приголосний стоїть перед дзвінким (*розбитий, водний*), а глухий – перед глухим (*хатка, сказати*).

Орфоепічними нормами закріплено вживання м'якого знака для позначення палаталізованого приголосного: а) в кінці слова (*к'ін', с'іл', молод'* – орфограф. *кінь, сіль, молодь*); б) в середині слова перед твердим приголосним (*син'ка, во'сми, стан'мо* – орфограф. *синька, восьми, станьмо*); в) перед о (*с'ьогодні, д'югот', трет'ого* – орфограф. *сьогодні, дьоготь, третього*); г) у дієсловах на -ть (*сидит', пиш'іть* – орфограф. *сидить, пишуть*) та деяких інших випадках. Відсутність м'якого знака на письмі після губних (*голуб, насипте, славтєсь, вісім, верф*), шиплячих (*ніж, річ, пишєш, куц*) та р (*школяр, кобзар, Ігор, базар, цар*) так само обґрунтована вимовою цих звуків.

Фонетичним принципом пояснюються вживання апострофа, який передає графічно роздільну вимову твердого приголосного з наступним я, ю, є, ї (*ім'я, н'ю, з'єднати, солов'ї* – орфограф. *ім'я, н'ю, з'єднати, солов'ї*); суфікс -ин(а) у словах типу *Київщина, Прилуцьчина, Коліївщина, козаччина* (з *Київськ+ина, Прилуцьк+ина* і т. д.); спрощення на письмі одного зі звуків у групах приголосних *стл ждн, здн, стн, рдц* відповідно в *жн, зн, сн, сл, рц* (*тиждєнь – тижня, виїздити – виїзний, якість – якісний, щастя – щасливий, сердечний – серце*), крім слів-винятків (*шістнадцять, кістлявий, пестливий та деяких слів іншомовного походження*).

Відповідно до вимови пишеться подвоєння букв унаслідок фонетичного подовження звуків (*знання, гілля, стаття*); **о, е** після **ж, ч, ш** (*бджола, чотири, вечєря, пишєниця*); префікс **с-** перед **к, п, т, ф, х** (*спитати, сформувати*).

Фонетичні написання є найбільш простими, цілком контролюються вимовою: досить лише вслухатися у слова і всі почуті звуки послідовно передати на письмі. Ці написання можуть бути опорними до слів, слухові сприймання яких не підказують потрібної орфограми. Неточність вимови звука спричинюється до орфографічної помилки.

Основні шляхи засвоєння фонетичних написань: 1) вироблення високорозвинутого фонематичного слуху учнів; 2) правильна, чітка вимова звука; 3) розуміння значення слова (*богатир – багатир*); 4) фонетичний розбір слів; 5) удосконалення вміння співвідносити певний звук із відповідною буквою, тобто зіставлення вимови й написання; 6) вправи на добір слів із певними орфограмами.

Переважну більшість написань охоплює *морфологічний принцип*. Учені називають його по-різному: морфологічний, фонематичний, морфематичний, фонемно-морфологічний. Суть його полягає у збереженні на письмі однакового написання значущих частин слова (коренів, префіксів, суфіксів, закінчень), чим полегшується розуміння написаного.

Отже, морфологічний принцип потребує застосування орфографічних правил, поєднання водночас навчання правопису з усвідомленням граматичних особливостей мови. Морфологічні написання розрізняються тим, що одні з них відповідають вимові (такими, наприклад, є морфеми слів *від-би-ти*, *бор-ець*, *вагон-а*), інші розходяться з нею (пор. орфогр. *відпустка*, *хлопець*, *площею*, *пісня* з орфоеп. *вітпустка*, *хло-пець*, *площеч'ю*, *п'іс'н'я*). Значить, поклатися на слух під час письма не завжди можна, а часом і шкідливо, бо це спричинює помилки. Однак відповідність окремих морфем у словах вимові і написанню є, очевидно, однією з причин, чому в українській орфографії провідним нерідко схильні називати фонетичний принцип.

Опорою для морфологічного письма може слугувати зіставлення зі спорідненими словами. Пишемо *шістдесят*, зберігаючи *с*, *т*, *д*, що є в словах *шість* і *десять*, з яких це слово складається; *розклад*, *безперечно*, *безсистемний* відповідно до правил написання префіксів *роз-*, *без-* незалежно від звучання.

До найпоширеніших в українській мові морфологічних написань належать букви на позначення ненаголошених голосних [e], [u] та [o] перед складом з наголошеним [y] в корені слова: *широкий* – *широко*, *вишневий* – *вишня*, *село* – *села*, *голубка* – *голуб*.

Ненаголошені звуки [e], [u] та [o] у вимові нечіткі, взаємно наближені (пор. вимову слів *широкий*, *вишневий*, *село*, *голубка*), тому, спираючись лише на слух, важко встановити буквенний склад слова. Допоможе тут знання будови слів, уміння швидко й безпомилково зіставляти їх, визначати морфеми. Зіставивши *село*, *живе* зі спільнокореновими *села*, *жити* (корені *сел-*, *жи-*), учень легко визначить частини слів, які вимовляються нечітко.

Букви на позначення приголосних звуків бувають сумнівними переважно в таких випадках: а) якщо дзвінкий стоїть перед глухим (*вожкий*, *розквіт* – залежно від темпу вимови, *шити*, *хати* – орфогр. *вожий*, *розвіт*, *шити*, *з хати*); б) якщо глухий приголосний стоїть перед дзвінким (*проз'ба*, *бород'ба* – орфогр. *просьба*, *боротьба*).

Сприймаючи на слух будь-яке з цих слів, учень не зможе цілком ясно уявити його звуки і нерідко вагатиметься, яку букву слід писати. Правильне написання йому підкаже знання правила.

До морфологічних написань належать подовження морфологічного типу на стику кореня і суфікса, префікса і кореня (*годинник*, *роззброєння*); *е* у префіксах *перед-*, *пере-*, *пред-* (*представник*, *переклик*, *передчасно* – орфогр. *представник*, *переклик*, *передчасно*); форми дієслів 2-ї і 3-ї особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу на *-ися* [с':а] (*хвалилися*), *-т'ся* [ч':а] (*сміт'ся*), *-жся* [з'с'а] (*мажся*); деякі іменники, зокрема на *-чи* [ч':і] (*дочці*), *-жч* [з'ч] (*ложці*); слова, у яких групи приголосних не спрощуються (*надкістниця*, *зап'ястний*) та ін.

Написання, які пояснюються правилами і визначають закономірності звуко-буквених співвідношень, потребують активної розумової аналітико-синтетичної діяльності учнів на уроках. Заняття будуть ефективніші, якщо сам правопис зусиллями вчителя постане у свідомості учня як детермінований, побудований на об'єктивно існуючих зв'язках між словами. Учень повинен навчитися виконувати певні дії, які лежать в основі правила і ведуть до грамотного написання. Наприклад, щоб правильно писати орфограму *е* чи *и* в особових закінченнях дієслів, потрібно виконати такі розумові операції:

1. поставити дієслово (наприклад, *писати*) в 3-ій особі множини (*пишуть*);
2. визначити дієвідміну (перша);
3. пригадати, яка буква пишеться в особових закінченнях дієслів першої дієвідміни (*е*).

Ефективними прийомами є морфемний і словотвірний аналізи слова. Однак навіть найефективніші форми роботи не дадуть позитивних результатів, якщо учень не вмітиме визначати у слові орфограму та характер написання, до якого вона належить, не зможе правильно співвіднести орфограму з відповідним правилом.

До розряду морфологічних близькі написання, що не становлять цілком окремих груп, а пояснюються *структурно-семантичним принципом* правопису. Такі орфограми потребують розуміння граматичних явищ, графічної передачі слів на основі їх семантики і ролі в реченні без опори на вимову.

Крім написання слів разом і окремо, структурно-семантичний принцип охоплює написання великої і малої літери, уживання яких так само закріплено на семантичній основі. Наприклад, слова *орел*, *любов*, залежно від лексичного значення, можуть писатися як з великої, так і з малої букви, причому вибір написання зовсім не спирається на вимову. З великої літери вони пишуться тоді, коли, відповідно до контексту, означають власні назви (*Орел* – місто, *Любов* – жіноче ім'я), і з малої – на позначення загальної назви (*орел* – птах, *любов* – почуття).

Написання *не* з частинами мови, правопис прийменників і однозвучних префіксів вимагають знань з граматики, але при цьому не можна обійтися без осмислення значення слова (*недорого* – *дешево*, *при дорозі* – *придорожній*).

В українській мові є слова, що пишуться за традицією, тобто відповідно до *історичного (традиційного) принципу*. Він менш обсяжний, ніж фонетичний та морфологічний. За ним зберігається написання слова, вживане здавна, хоч воно і не відповідає звуковій системі сучасної мови. Тому історичні написання не контролюються вимовою, а внаслідок обмеженості знань учнів з історії мови стає неможливим також їх граматичне осмислення. Засвоєння таких орфограм відбувається на основі зорової (сприймань правильних образів слів) та моторної (рухів руки) пам'яті, підтримуваної мовною кінестетикою – рухами органів мовлення.

За традицією передаються в українській мові ненаголошені голосні у словах, що не перевіряються зіставленням з опорними словами (*кишеня, левада, лопух, минулий, чекати*).

Історично збереглися букви **я, ю, є**, хоча вони вживаються з неоднаковим звуковим значенням у різних позиціях: на початку слова і після голосного позначають два окремих звуки (*јама, дорогоју, стол'арује*), а після приголосного – один звук (*земл'а, радіс'т'у*); буква **ц**, яка позначає два звуки [**ц**] і [**ч**] (*щасливий, дощ*); буква **ь**, що колись означала редукований голосний звук (ерик), а тепер вживається лише для позначення м'яких приголосних, не означаючи жодного звука (*т'ін', м'іц'*); префікс *прі-* (*прізвище, прірва, прізвисько*).

У зв'язку з тим, що історичні написання не можна пояснити ні правилом, ні вимовою, ні будовою слова, засвоєння їх має відбуватися переважно шляхом простого запам'ятовування. Робота зі словником є основним видом вправ під час вивчення традиційних написань [8].

Розглянуті принципи переважно не проявляються відособлено, в чистому вигляді. Вони взаємопов'язані, через що інколи буває важко визначити, на якому з них ґрунтується написання тієї чи тієї орфограми.

У сучасній українській орфографії є правила, які можна пояснити і фонетичним, і морфологічним написанням. Так, загальноприйнятим є вживання на письмі префікса **з-** незалежно від вимови. В одних випадках звук [**з**] як префікс вимовляється чітко (*звеліти, здати*), у позиції перед [**ч**], [**ш**], [**ж**] уподібнюється шиплячим (*зчеплення, – [шчеплен':а], зшитий – [шшитий]*), а перед [**ж**] звучить як [**жс**] подовжене (*зжувати – [жжувати]*). Отже, написання префікса відповідає морфологічному принципу. Однак перед глухими [**к**], [**п**], [**т**], [**ф**], [**х**] дзвінкий [**з**] оглушувався і вимовлявся як звук [**с**], що згодом і закріпилося на письмі: замість **з-** перед **к, п, т, ф, х** пишеться **с-** (як і вимовляється). У такій позиції вживання префікса **с-** відповідає фонетичному принципу.

Префікси *пре-, при-, прі-*, незалежно від вимови, пишуться завжди однаково (пор. орфоен. *пре^сдобрий, при^сучати* з орфогр. *предобрий, привчати*), тому можуть бути зараховані до морфологічних написань.

Вибір написання здійснюється на основі аналізу відтінків значень, які вносять префікси, розуміння змісту слова в цілому, а це дає підставу віднести їх і до написань, охоплених семантичним принципом.

М. А. Жовтобрюх слушно зауважує, що «хоч український правопис у своїй основі фонематичний, співвідношення вживаних знаків із фонемами не завжди послідовне, у ряді випадків воно порушується. Цим зумовлюється необхідність існування правил, які регулювали б передачу на письмі звукового складу мови» [3, с. 36].

Учителів-філологів необхідно знати принципи сучасної української і російської орфографії, щоб науково і методично правильно побудувати її вивчення, організувати заняття з учнями з урахуванням спільного і відмінного в характері українських і російських орфограм. Проаналізувавши, наприклад, тему «Написання префіксів», легко переконатись, що тут діють усі названі принципи.

Ураховуючи специфіку написань, слід звертатися до різних способів оволодіння правописною навичкою: вивчення правил з наступним застосуванням їх на практиці, роботи над їх змістом, запам'ятовування окремих правил, звукового і морфемного аналізу слова тощо. При цьому треба пам'ятати, що у виробленні навички письма різнотипних труднощів дію вказаних факторів важливо поєднувати.

Слухові сприймання, зокрема, можуть бути корисними в засвоєнні орфограм, які контролюються не лише фонетичним принципом, а й морфологічним та історичним, якщо передача їх не розходиться з вимовою, проте роль цих сприймань, залежно від характеру написань, не скрізь однакова. Учитель має враховувати, *що саме* в засвоєнні тих або тих написань відіграє провідну роль (правило, розумова діяльність учня чи пам'ять), а що – другорядну.

Роль зорових та моторних сприймань ще ширша: вони допомагають засвоювати будь-які написання, але ступінь опори на них має залежати від їхньої специфіки.

Засвоєння історичних написань загалом не виключає необхідності розумової діяльності. Зокрема, для пояснення деяких із них учитель вдається до історичних екскурсів. Інші написання, якщо створюється настанова на їх запам'ятовування, потребують умінь зіставляти, розкладати і синтезувати мовні факти, тобто виконувати певні розумові операції.

Розуміння природи орфографії допомагає визначати, які види усних та письмових вправ ефективні для вироблення навичок. Очевидно, що для засвоєння фонетичних написань потрібні орфоепічні вправи. Морфологічні написання передбачають проведення різних видів диктантів, переказів, творів тощо, історичні – різних видів списування, використання спеціальних орфографічних таблиць, словників та ін.

Однак було б помилкою кожен із названих видів вправ закріплювати виключно за певним типом написань. Засвоєння орфографії здійснюється на основі системних вправ. Наприклад, орфограми, які визначаються слуховими сприйманнями, зокрема префікс *з-* перед глухими, усвідомлюються не ізолювано від контрольованих правилами правопису, бо є численні випадки, в яких зміна [з] на [с] чи інші звуки графічно не позначається (*зсув, зшитий*). Слухові вправи сприяють засвоєнню і морфологічних написань, якщо ті передаються згідно з вимовою (*розбір, згуртований, перпендикуляр*).

Зважаючи на тип орфограми та ступінь оволодіння навичкою, учитель вирішує, яку саме вправу чи систему вправ необхідно запропонувати для класної і домашньої роботи.

Проаналізовані типи орфограм не розкривають усієї складності правописної системи української мови, оскільки, приміром, фонетичні написання не є однорідними, вони включають різко протилежні підгрупи: 1) ті, що визначаються вимовою позначуваних звуків (*нідлога, вареники, голова*); 2) ті, які припускають заміну однієї букви іншою без зміни вимови (*спитати, зілля, натхнення*). Лише в тих випадках, коли звук, який позначає певна буква, не має на письмі іншого позначення (наголошені голосні, приголосні перед голосними тощо), написання такого роду будуть настільки простими, що потребуватимуть мінімум уваги. Чіткий звуковий аналіз слова є надійною гарантією правильного вибору букви. І, навпаки, якщо на місці певного звука може бути вжита не одна-єдина буква, а якась інша і це не призведе до змін у вимові, такі орфограми, хоч і підпорядковані фонетичному принципу, дають велику кількість помилок проти вимови (*зказати, надхнення*), боротися з якими нелегко.

Неоднорідними є також морфологічні написання. Тут дуже важливо встановити, належить орфограма до кореня чи до інших морфем. Від цього залежать способи її вивчення. Корені можна вивчати на окремих словах, вони значно легше засвоюються і пам'яттю, ніж, скажімо, закінчення, тоді як написання, що входять до складу флексій, вивчають переважно на основі зв'язного мовлення.

Висновки... Отже, засвоєння орфографії неможливо обмежити одним якимось способом. Вивчення різних за лінгвістичною природою орфограм потребує диференційованого підходу, застосування методів і прийомів, що враховують характер написань (фонетичних, морфологічних, диференціюючих та історичних), а також подібність у формулюваннях орфографічних правил у школах з українською і російською мовами навчання. Розуміння вчителем правописної системи мови допомагає точно ставити конкретні завдання в опрацюванні окремих орфографічних тем, передбачати наявні труднощі, усвідомити причини різних помилок, яких припускаються учні, і знаходити способи запобігання їм і виправлення.

Список використаних джерел і літератури/References:

1. Бардаш М. В. Навчання орфографії в восьмирічній школі: посібн. для вчит. укр. мови 5-8 кл. / М. В. Бардаш / – К. : Рад. шк., 1966. – 129 с. / Bardash M. V. Navchannia orfohrafii v vosmyrichnii shkoli (*Teaching Orthography in Eight-Years School: Manual for Teachers of Ukrainian Language 5-8 Classes*), Kyiv, Rad. shk., 1966, 129 p. [in Ukrainian].
2. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : навч.-метод. посібн / О. М. Біляєв. – К. : Генеза, 2005. – 180 с. / Biliaiev O. M. Lihnvodydaktyka ridnoi movy (*Linguodidactics of Native Language : Educational-Methodological Manual*), Kyiv, Geneza, 2005, 180 p. [in Ukrainian].
3. Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української літературної мови: підруч. для ф-ів мови і літер, педагог ін-тів / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1959. – Ч. I. – 402 с. / Zhvotobriukh M. A. Kurs suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy (*The Course of Modern Ukrainian Literary Language : Manual for the Faculties of Language and Literature of Pedagogical Institutes*), Kyiv, Rad. Shk., 1959, Part I, 402 p. [in Ukrainian].
4. Методика вивчення української мови в школі: метод. посібн. / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк, Г. Р. Передрій, Л. П. Рожило. – К. : Рад. шк., 1987. – 246 с. / Metodyka vuvchennia ukrainskoi movy v shkoli (*Methods of Teaching Ukrainian Language at School: Methodological Manual*), Kyiv, Rad. shk., 1987, 246 p. [in Ukrainian].
5. Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. – К. : Вища шк., 1994. – 405 с. / Suchasna ukrainska literaturna mova (*Modern Ukrainian Literary Language*), za red. M. Ya. Pliushch, Kyiv, Vyshcha shk., 1994, 405 p. [in Ukrainian].
6. Сучасна українська літературна мова / за ред. В. Г. Петік. – К. : Вища шк., 1975. – 390 с. / Suchasna ukrainska literaturna mova (*Modern Ukrainian Literary Language*), za red. V. H. Petik, Kyiv, Vyshcha shk., 1975, 390 p. [in Ukrainian].
7. Сучасна українська літературна мова / за ред. А. П. Грищенка. – К. : Рад. шк., 1993. – 361 с. / Suchasna ukrainska literaturna mova (*Modern Ukrainian Literary Language*), za red. A. P. Hryshchenka, Kyiv, Rad. shk., 1993, 361 p. [in Ukrainian].

8. Сучасна українська літературна мова: Фонетика / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1968. – 435 с. / Suchasna ukrainska literaturna mova: Fonetyka (*Modern Ukrainian Literary Language*), za red. I. K. Bilodida, Kyiv, Nauk. Dumka, 1968, 435 p. [in Ukrainian].

9. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія: навч. посібн. / Н.І.Тоцька / – К. : Вища шк., 1981. – 184 с. / Totska N. I. Suchasna ukrainska literaturna mova: Fonetyka. Orfoepiia. Hrafiika. Orfohrafiiia (*Modern Ukrainian Literary Language: Phonetics. Orthoepy. Graphics. Orthography: Educational Manual*), Kyiv, Vyshcha shk., 1981, 184 p. [in Ukrainian].

10. Шкуратяна Н. Г. Методика вивчення орфографії: посібн. для вчит. / Н.Г.Шкуратяна. – К. : Рад. шк., 1985. – 130 с. / Shkuratiana N. H. Metodyka vuvchennia orfohrafii (*Methods of Teaching Orthography: Manual for Teachers*), Kyiv, Rad. shk., 1985, 130 p. [in Ukrainian].

11. Яворська С. Т. Робота з орфографії у процесі вивчення будови слова і словотвору: навч – метод. посіб. / С.Т.Яворська. – Донецьк: ТОВ «Лебідь», 2000. – 198 с. / Yavorska S. T. Robota z orfohrafii u protsesi vuvchennia budovy slova i slovotvoru (*Work on Orthography in the Process of Learning Structure of Word and Word Formation: Educational-Methodological Manual*), Donetsk, TOV «Lebid», 2000, 198 p. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «23» березня 2017 р.

Стаття прийнята до друку: «27» квітня 2017 р.

Рецензенти:

Мацько В. – доктор філологічних наук, професор

Руснак І. – доктор педагогічних наук, професор

Яворська Стефанія – професор кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор, e-mail: s.yavorska@kubg.edu.ua

Yavorska Stefaniia – professor of the Ukrainian language department of Borys Grinchenko Kyiv University, doctor of pedagogical sciences, professor, e-mail: s.yavorska@kubg.edu.ua

Цитуйте цю статтю як:

Яворська С. Методика опрацювання різних за лінгвістичною природою написань у контексті професійного становлення філологів / Стефанія Яворська // Педагогічний дискурс. – 2017. – Вип. 22. – С. 197–203.

Cite this article as:

Yavorska S. Methods of Work on Different by Linguistic Nature Writings in the Context of Professional Forming of Philologists, *Pedagogical Discourse*, 2017, Issue 22, pp. 197–203.

УДК 378.01(045)

ІННА ЯЩУК,

доктор педагогічних наук, професор,

(Україна, Хмельницький, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія)

INNA YASHCHUK,

doctor of pedagogical sciences, professor

(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy)

orcid.org/0000-0003-4028-3327

Теоретичні засади формування іншомовної комунікативної компетенції як складової професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови

Theoretical Bases of Forming Foreign Language Communicative Competence as a Component of Professional Competency of the Future Teacher of Foreign Language

У статті розглядаються підходи зарубіжних і вітчизняних вчених щодо визначення сутнісних характеристик понять «компетентність», «компетенція», «комунікативна компетенція», «професійна компетентність»; вирізняють структурні компоненти змісту навчання щодо формування у майбутніх вчителів іноземних мов «іншомовної комунікативної компетенції», як важливої й невід'ємної складової їх професійної компетентності.

Ключові слова: компетентність, компетенція, комунікативна компетенція, іншомовна комунікативна компетенція, професійна компетентність, майбутній вчитель іноземної мови.

The article deals with the approaches of Ukrainian and foreign researchers to define the content and structure of notions «competence», «communicative competence», «professional competence». A brief description is given to the concept of the notion «foreign language communicative competence» as a key one in the study. The comparison of European and Ukrainian variants of the component composition of foreign language communicative competence shows that the structure of communicative competence is not complete and requires improvements. The article shows the necessity of forming and improving foreign